

Het ontstaan van de militaire klewang

TER INTRODUCTIE

Precies honderd jaar geleden werden de eerste koloniale troepen tegen een wat toen onwillig heette Atjèh ingezet.

In die honderd jaar zijn de verhoudingen in de wereld dermate radicaal gewijzigd dat Atjèh dat zich toen verzette tegen Nederlandse koloniale expansie, thans deel uitmaakt van een gigantisch zelfstandig eilandenrijk, waarmede ons land uitermate vriendschappelijke betrekkingen onderhoudt. In Indonesië overheerst de mening, dat hetgeen geschiedde tussen 1873 en 1950 nu behoort te worden ingepast in de snel vergelende pagina's der historische kronieken.

Het is mede op grond van onze gewijzigde visie op de landen en volkeren aan en nabij de evenaar, dat het bestuur van de stichting "*Vrienden van het Nederlands Leger- en Wapenmuseum*" bij monde van de Redactie Commissie Armamentaria gemeend heeft de auteurs te vragen na te gaan in hoeverre oorsprong, vorm en betekenis van een bijna legendarisch wapen als de klèwang nader zouden kunnen worden getraceerd.

Beide auteurs, geboren en getogen in het Indonesië "*van toen*", hebben - ieder voor zich - getracht zich een weg te banen in het oerwoud van het ter beschikking staande materiaal. Het gevolg was een artikel dat in zijn uitgebreidheid en historische detaillering een groot deel van deze uitgave van Armamentaria zou hebben gevuld.

Dit was uiteraard niet de bedoeling en de redactie commissie heeft het artikel derhalve, zij het met tegenzin, moeten verkorten, zonder nochtans de strekking geweld aan te doen. Lezers die prijs stellen op het volledige artikel kunnen dit echter in stencilvorm bij de redactie van Armamentaria bekomen tegen vergoeding van fl. 1,50 per exemplaar voor papier en portokosten.

Of de schrijvers in hun opdracht geslaagd zijn is een vraag waarvan de beantwoording aan de lezer wordt overgelaten. Nochtans zij hier gesteld, dat zij getracht hebben de historie vanuit de gezichtshoek der objectiviteit te benaderen.

Ten slotte zij vermeld, dat het in het voornemen ligt in één der volgende afleveringen van Armamentaria dit onderwerp af te ronden met een artikel over de vervaardiging van de klèwang in Europa en het meer recente gebruik van dit wapen door de Nederlandse strijdkrachten.

W. Helder,
voorzitter redactie commissie
Armamentaria

HET ONTSTAAN VAN DE MILITAIRE KLEWANG

"In vage legende gehuld, in dodelijke strijd geboren "

Waarschijnlijk is, in het verhaal van de ontwikkelingsgang der naar hun aard zo ongecompliceerde slag- of houwapens, nimmer interessanter hoofdstuk geschreven dan dat over de beroemde, zo men verkiest beruchte, militaire klèwang.

Het "*voorland*" van deze karakteristieke gevechtssabel is des te merkwaardiger, daar het hier een in hoofdzaak Nederlands ontwerp betreft, ontstaan tegen de exotische achtergrond van een, in meer dan één opzicht bijzonder ruig tropisch gebiedsdeel, n.l. Atjèh en Onderhorigheden.

Van een in wezen onhoudbare militaire situatie bleven het Nederlandse volk en parlement lang in onwetendheid. Een situatie, die daardoor uitgroeide tot een nationaal schandaal. Fel waren in die tijd de kritieken van de op Java verschijnende Nederlandse dagbladen, die hun bittere verwijten meermalen op hoge bestuursfunctionarissen richtten. Het probleem "*Atjèh*" vroeg dringend om een snelle, afdoende oplossing.

De oorsprong van het conflict vormde de Atjèhse zeeroverijen in en om Straat Malakka en het Noord-Oostelijk deel van de Indische Oceaan. Door de op deze routes varende reders werden zware materiële verliezen geleden. De gevreesde, uit talrijke nog niet op kaart gebrachte krekens en inhammen deboucherende zeeroovers zagen er bovendien geen been in bij de geringste aanleiding bemanning en passagiers van de schepen zonder pardon over de kling te jagen.

Deze situatie-schets gold overigens bepaald niet alleen voor de laatste tijd. Reeds lang voor de komst van de Hollanders ($\pm$ 1600) gewaagden de in deze gebieden handel drijvende Portugezen van toestanden, die herinneren aan die van de Westkust van het Middeleeuwse Europa, waar men eeuwenlang in angst leefde onder de gesel van de Noormannen, die rovend en brandschattend door het land trokken, een spoor van dood en vernieling achter zich latend.

Terwijl de vroegste Portugese en Hollandse journalen het Sultanaat Atjèh gemakshalve kenschetsten als een typische "*roofstaat*", blijkt het zich in de oudste tijden toch op een verhever status te hebben kunnen beroepen.

Na vele incidenten, onderhandelingen en zelfs plechtige overeenkomsten gedurende vrijwel de gehele negentiende eeuw, die echter nimmer een einde hadden kunnen maken aan de zeeroverij, verscheen op 5 april 1873 een Nederlandse landingsvloot voor Atjèh's noordkust, waaruit de eerste contingenten iets ten oosten van Oleh-Lheue aan land werden gezet. De expeditionaire macht stond onder bevel van Generaal-Majoor J.H.R. Kohler. Het leek aanvankelijk goed te gaan, doch de zaak nam spoedig een ongunstige wending, zowel door de moed en de weerstand der Atjehers, als door de moesonregens, die de opmars sterk vertraagden.

Tot overmaat van ramp trof in het gezicht van het belegerde sultanspaleis een schot de generaal Kohler dodelijk. Zijn onderbevelhebber achtte de troep te zwak voor een verdere actie en besloot tot evacuatie.

Na dit échec volgde in december 1873 onder commando van Luitenant-Generaal J. van Swieten een tweede expeditie, die beter was voorbereid en gunstiger verliep. Deze "amfibische operaties" waren voor die tijden van grootscheepse aard en omvang, waarbij meer dan 10.000 man betrokken waren.

Op enkele vierkante kilometers van Atjèh's Noordkaap werd vast voet verkregen. Consolidatie van dit kleine gebied met het zich daarbinnen bevindende sultanspaleis (Kraton) zou bewerkstelligd worden door een keten van veldversterkingen (bèntèngs) - de z.g. geconcentreerde linie - en blokhuizen. Door dit systeem werd dit gebied - en gemakshalve het overige Groot-Atjèhse rijk - bij het N.I. Gouvernement ingelijfd.

Deze procedure deed het op papier zeer goed, doch vond in de harde werkelijkheid geen basis. Het Atjèhse verzet nam universele vormen aan, waardoor de Nederlandse troepen, welker moreel snel wegebde, volledig in het defensief werden gedrongen. Het initiatief ging zelfs geheel over in Atjèhse handen.

Dit was zo ongeveer de situatie waarin de inheemse klewang zijn intrede deed bij de Nederlandse troepen.

Het was een zekere Mohamad Arif, Djaksa te Kutaradja, geboren en getogen Atjeher, die met een open oog voor het failliete militaire "bedrijf" de ongevraagde doch, na spoedig zou blijken, juiste raad gaf, de Atjèhse guerillero op te zoeken en persoonlijk tegemoet te treden om hem, bij voorkeur zonder karabijn, met het blanke wapen te lijf te gaan. Dit zou het uiterste vergen aan persoonlijke moed en agressieve geest: De aanvaller zou hiermee echter het respect van de Atjèher herwinnen en het eigen moreel opvoeren.

Hoe Arif deze suggestie formuleerde is jammer genoeg niet bekend. Het zou mogelijk een dieper inzicht hebben verschaft in de motivering van zijn uitspraken, die zijn moedig strijdende en sneuvelende landgenoten onberekenbare schade zouden toe brengen.

Puttend uit zijn scherpzinnig brein en met het inzicht van een ter plaatse geborene, benadrukte hij tevens de noodzaak de te vormen korpsen uitsluitend samen te stellen uit Inheemse manschappen.

Hij achtte - en met hem vele anderen - de Europeaan voor hetgeen er voor deze "troepen" in petto was, ten ene male ongeschikt:

Nog nooit was een koloniaal militair organisatieprobleem zo hard, wáár .... en cru gesteld. Het "geroetzemoes" was dan ook niet van de lucht en het pleit voor de legerleiding - sterk beïnvloed door de toenmalige stafchef, de kapitein J.B. van Heutsz - dat deze "het licht direct zag branden".

Nog ditzelfde jaar 1890 was de oprichting van het Korps Marechaussee een feit. Behalve officieren en onderofficieren bestond het gehele korps uit Inheemse manschappen.

De voor deze specifieke infanterie-groep voorgeschreven bewapening zou zeer karakteristiek bestaan uit:

- een cavalerie-karabijn;
- een kapmes;
- een inheemse klèwang naar keuze;
- een kris naar keuze.

Gestoken in het donkerblauwe uniform, Remington-karabijn in de linker, "*gliwang*", "*thikin*" of "*peudeung*" in de rechter hand, de "*rentjong*" in de gordel, moeten deze mannen een wonderlijke aanblik hebben geboden. Hun agressieve acties waren van meet af aan bijzonder bloedig. Het slagwapen, door beide partijen met grote vaardigheid en élan gehanteerd, had het laatste woord. Opmerkelijk ook waren de omstandigheden, beheerst als deze werden door een nog in oude vechtradities levend, trots en vrijheidslievend volk. Atjèhse mannen én - dit dient vooral te worden vermeld - vrouwen hebben menigmaal, de blanke wapens in de vuist, staaltjes van moed en doodsverachting gedemonstreerd. Hiertegen optornend trachtte een relatief kleine groep, met zorg geselecteerde Inheemse soldaten - Javanen vormden daarin het grootste contingent -, al vechtend en sneuvelend voor de Nederlandse zaak, de overhand te krijgen.

De overlevingsdrang deed in het zwaar beboste, onoverzichtelijke en bijkans ondoordringbare oerwoud schier ongewild een voorkeur ontstaan voor de klèwang boven het vuurwapen. Voor het banen van paden door dicht struikgewas, het kappen van rond- en brandhout, het graven van kuilen, het vormen van taluds, het bouwen van hutten, tentgeraamten, staketsels en honderd andere "*klussen*" bleek de klèwang het meest aangewezen werktuig. Daarbij kwam nog het nimmer aflatende, dreigende gevaar van volkomen onverwachte klèwang- en rëntjongaanvallen bij dag of bij nacht, welke nimmer tijd of gelegenheid lieten tot tijdig gebruik van enig vuurwapen. Op de lange patrouilletochten werd de klèwang door de man, wakend of slapend, vrijwel nimmer afgelegd, ja hij werd spoedig een als het ware bezielde verlengstuk van de arm, die het wapen hanteerde, verzorgde en koesterde. Dat na jaren deze "*vergroeiing*" resulteerde in een grandioze, verbazingwekkende vaardigheid in het hanteren van de klèwang behoeft weinig betoog. Van de vele opmerkelijke stunts, welke met dit wapen getoond werden op o.m. legerdagen of herdenkingsmanifestaties, behoorde tot de meest spectaculaire het flitsend doorslaan van decimeters dikke, taaie, vezelige pisangstammen, die na deze manipulatie roerloos bleven staan (d.w.z. de twee gekliefde delen bleven het aspect van één, ongedeelde stam vertonen). Pas na een zacht duwtje boven het trefvlak liet de boom de brede bladerkroon los, die dan met een doffe slag ter aarde viel.

Bij de ontelbare gelegenheden, dat een handgemeen op even snelle als ijzingwekkende wijze door de klèwang werd beslecht, bleken volledig afgeslagen en afgehouden ledematen geen uitzondering ....

Faam en voorbeeld van de Inheemse soldaten deden hun invloed bij vriend én vijand spoedig gevoelen. De Atjèher werd weer geconfronteerd met een te duchten en te vrezen tegenstander. De passief in de bèntèngs gelegerde Nederlandse troepen veerden als het ware geestelijk overeind.

Op dat tijdstip doet de militaire klèwang, zoals die thans in zijn huidige vorm ons bekend is, zijn intrede. Eenmaal als vechtwapen ingevoerd deed het gebruik te velde vanzelfsprekend enkele wensen ontstaan.

De Inheemse klèwang was oorspronkelijk immers geen wapen, doch een in oude, vervaagde tradities gevormd stuk gereedschap, dat in een onverhoopt noodgeval als wapen kon worden gebruikt. Met slechts het behoud van het woord klèwang werd nu een nieuw sabeltype geproduceerd, ontworpen en aangemaakt in de smederijen van Tjikeroeh, Priangan, West-Java.

Het is niet bekend, hoeveel van deze Javaanse klèwangs gemaakt zijn. Dit waren de zogenaamde - nu zeldzame - "*Haantjes klèwangs*", zo genoemd naar een op deze sabels ingeslagen handelsmerk.

Deze werden weer gevolgd ($\pm$ 1900) door de ingekorte Oost-Indische cavalerie-sabel van oud model, die kennelijk goed voldeed.

Pas in 1895 vindt de eigenlijke standaardisatie plaats, die de nevenstaande blauwdruk oplevert, waarop alle maten exact voorkomen.

Deze functioneel bijna volmaakte gevechtssabel werd in grote aantallen in Nederland (Artillerie Inrichtingen) en Duitsland (Solingen) gefabriceerd.

In Nederland en in wat wij later de "*Overzeese gebiedsdelen*" zijn gaan noemen waren de volgende klèwang-typen in gebruik:

- 1) *Atjehse Gliwang*
- 2) *Atjehse Peudeung*
- 3) *Cavalerie sabel (ingekort)*
- 4) *Klewang No. 1 (K.L.) O.M.*
- 5) *Klewang No. 1 (K.L.) N.M.*
- 6) *Klewang Politietroepen (K. L.)*
- 7) *Klewang (K.N.I.L.) D.M.*
- 8) *Klewang (K.N.I.L.) N.M.*
- 9) *Korte sabel (Heiho) 1942 - 1945*
- 10) *Bajonet (Mitr. Nambu)*
- 11) *Klewang No. 1 (K.L., K.M., Gem.Pol., Burgerw.)*
- 12) *Sabel Cavalerie (K.N.I.L.) rev. 1913, 1930.*

Ten aanzien van de zowel in het K.N.I.L. als bij de Kon. Landmacht, de Kon. Marine en de Rijkspolitie zo populaire klèwang zij uitdrukkelijk gesteld, dat wij niet van oordeel zijn, dat het wapen zou zijn afgeleid van enigerlei klèwang (Atjèhs: gliwang), welke in de ruim veertig jaren durende Nederlandse penetratie in Atjèh bij de bevolking "populair" is geweest. Stone 1) geeft dan ook een, naar ons oordeel juiste definitie van het begrip

- Klèwang (of lamang): "One of the commonest forms of Malay satire. It has a straight, single-edged blade widening towards the point which is rounded towards the back or makes an obtuse angle with it. It is used in many places in the Archipelago and the forms of hilts and seabards vary in each locality".

Uit het door ons gekozen illustratiemateriaal blijkt dan ook overduidelijk, dat de Atjèhse "gliwang" niets gemeen heeft met onze klèwang. Wel is op één onderdeel overeenkomst te constateren tussen de daar afgebeelde uit Palembang afkomstige klèwang 2) en de klèwang zoals die ons bijvoorbeeld bekend is geworden uit het door de Artillerie-inrichtingen Hambrug in omloop gebrachte model. Bij beide exemplaren wijkt de rug tegen het einde van de kling plotseling concaaf naar binnen waardoor mét het einde van de scherpe kant van de kling een tweesnijdende, nagelvormige punt wordt gevormd, die vlijmscherp behoort te zijn en als het ware de vorm van de tijgernagel adapteert.

De Atjèhse klèwang (gliwang) omvat de volgende soorten:

- tjom jong; de snede flauw concaaf;
- ladiëng; de snede ietwat convex;
- gliwang teubaj udjong; kling nagenoeg recht, "dik van punt";
- gliwang lipéh udjong; met "dunne punt", het extreme gedeelte van de rug gescherpt;

- tarah badjoë; de snijkant recht, de rug van de kling zeer flauw concaaf (zeer zeldzaam geworden en in de eerste decennia van deze eeuw slechts nog aan te treffen aan de Westkust).

De lengte dezer klingen varieert tussen circa 60 en 80 cm.

Het wapen werd zonder schede in de hand gedragen en was minder een vechtwapen dan een soort pronkzwaard van volgelingen van hoofden. Ook nam men het mee op reis, op weg naar de markt, etc. om zich bij voorkomende gevallen ervan te bedienen. De greep is meestal van hoorn, zelden van ivoor, aan de iets verbrede achterzijde schuin afgesneden of met een langer uitstekend gedeelte aan de bovenzijde (Batak-invloed?). Een wapen, dat veel op de Atjèhse gliwang lijkt, heet bij de Gajo's "*amanremu, samaremu of amaremu*". De kling biedt aan de snijkant een vrij recht aspect en is over het algemeen zwaarder. Bij dit Gajose wapen hoort een schede, bestaande uit twee houten bladen, welke door metalen of door rotah banden bij elkaar gehouden warden. Voor de wapens uit de omgeving van Leut Tawar heeft de schede aan de mond, en wel aan de zijde waar het scherp van het zwaard is gesitueerd, een enigszins rond oplopend gedeelte. In Gajo Loeös is de schedemond bijna recht afgesneden, tevens voorzien van een kleine, triangulaire inkeping, eveneens aan de zijde, waar het zwaardscherp in de schede steekt. De Niassers noemden dit genre wapens "balatu"; indien bestemd voor het snellen van koppen waren zij voorzien van een uitstekende punt. Houwers van het type klèwang bezitten een ver naar voren liggend zwaartepunt; de kling loopt dan ook meestal breed uit. Bij klingen, welke overal even breed zijn, spreekt men van kapmessen. Klèwangs zijn recht of slechts flauw gebogen, hetzij dat het scherp van de kling concaaf danwel convex van vorm is. De rug buigt naar de schade toe, soms langs een gebogen lijn, soms langs één rechte, soms ook langs een gebroken lijn. De af buiging verloopt over korte afstand, zodat het wapen aan de voorzijde breed is en stomp, of over langere afstand, in welk geval de kling zich toespitst aan het einde in een min of meer scherpe punt.

Enkele andere, in Atjèh gebruikte slagzwaarden waren:

- de ruduëh (een soort gliwang);
- de gliwang putjo meukawét;
- de thikin panjong oelëë Pendada (met sterk Bhutanese c.q. Assamese inslag wat de kling betreft);
- de peudeuëng Oelëë geureupong;
- de beulangkah.

Een kling, eindigend op de wijze zoals aantoonbaar bij de klèwang, o.a. in omloop gebracht door de Artillerie-inrichtingen Hembrug, én bij de door Holstein afgebeelde klèwang Palembang - Rawson 3) prefereert voor dit type klingen de term "*Kopfis blade*", naar zijn mening afgeleid van het Egyptische woord "*khepesh*" - toont op die wijze een reminiscentie aan de Grieks-Romeinse "*kopfis*" en aan de Rajput "*sosun panah*" uit de 18de eeuw te hebben bewaard.

"The Graeco-Roman Kopfis hes a grip shaped to accomodate a knuckle guard",

aldus Rawson,

"and thus seems to be an excellent cavalry wegpon."

En met deze uitspraak verkeert men dichter hij de oorsprong van ónze klèwang, die met de Atjèhse gliwang niets van doen heeft.

"Blades of pure Kopfis foren appear in India in the sixth century, at Ajanta, and persist info modern tienes. Their purity renders fit probable that they veere imitated directly from a Roman prototype, Binee we know that Roman influence was verg stroeg in the Deccan in the early centuries A. D., and there is no evidente to support a supposition of direct imitation from Greek instapces."

Zoals reeds werd vermeld werden onderdelen der Nederlandse expeditionaire macht in Atjeh mede uitgerust met het de Atjèhers vertrouwde wapenmateriaal. Inderdaad troffen wij in een door J.P. de Veer vervaardigde aquarel, voorstellende Ambonese manschappen van de "*Marechaussée O. I. Leger 1896*" twee militairen aan, die de Atjèhse rëntjong onder de koppel gestoken dragen. Wanneer dit geschied is, zal zulks inderdaad gebaseerd zijn geweest op de gedachte de Atjèher met zijn eigen wapens te bestrijden.

Conclusie:

De oorsprong van onze leger-klèwang dient niet te worden gezocht in voorkomen en opbouw van de Atjèhse "*gliwang*"; mogelijk dienden "*thikin*" en "*peudeuëng*" wel tot voorbeeld; wel vertoont de klèwang sterke affiniteit met bepaalde, in het Verre en Nabije Oosten populaire vormen van houw- en slagwapens zoals wij menen hierboven te hebben mogen aantonen.
K.B.C. Görlitz H.J. Janse

NOTEN

- 1) *G. C. Store, A glossary of the construction, decoration and use of arme and armour (New York, 1934; zie onder: klèwang)*
- 2) *Cf. P. Holstein, Contribution à l'étude des armes orientales (Parijs, 1931 1932, 2 dln.; dl. II, pl. XLIX nr. 252, beschr, p. 160)*
- 3) *P. S. Rawson, The Indian Sword (London, 1968, Appendix I)*